

13. NASTANEK ABSOLUTIZMA

Krepitev vladarjeve moči

- evropska družba ob izteku srednjega in začetku novega veka:
 - prišlo je do sprememb – v stanovskih monarhijah se je krepila vladarjeva moč
- 15. in 16. stoletje:
 - naraščanje števila evropskih mest in prebivalstva
 - naraščal tudi delež obrti in trgovine
- prej družba temeljila na **NATURALNEM GOSPODARSTVU**, sedaj se uveljavlja **DENARNO GOSPODARSTVO**
- gospodarsko okrepljena mesta si izborijo sodelovanje pri vladanju
- delo državnih ali deželnih zborov: poleg duhovščine in plemstva sedaj vkjučeno tudi meščanstvo

- **meščanstvo & vladar: politična zaveznika**
 - oba si prizadevala **zlomiti moč velikih fevdalcev**
 - razlog meščanstva: fevdalna razdrobljenost škodila razvoju obrti in trgovine
 - razlog vladarja: hotel trdnejši nadzor nad monarhijo, v napoto neodvisnost fevdalcev

- **razvoj novih vrst orožja in tehnik bojevanja**:
 - vplival na porazdelitev politične moči med vladarjem in stanovni v evropskih monarhijah
 - uporaba strelnega orožja – spremeni se narava vojskovanja
 - v ospredje namesto fevdalne vojske, ki je temeljila na konjenici in več ni bila kos vojnim nalogam, stopita pehota in topništvo
 - uspešnejše vojskovanje z najemniško vojsko poklicnih vojakov, kot pa z vojsko sestavljeno iz fevdalcev in njihovega moštva
 - najemniška vojska sicer draga, oprema pa zahtevna
 - organiziral jo je lahko samo vladar → potrebna znatna sredstva → dobi s pobiranjem davkov (za to je potreboval tudi uradniški aparat, ki tudi stane)
 - stanovni morali vladarju popuščati in zagotavljati zadostna sredstva za vojskovanje
 - **plemstvo je tako izgubljalo svoj vpliv in postajalo čedalje bolj odvisno od vladarja**

- konec 16. stoletja vladarju omogočajo čedalje manj omejeno oblast:
 - močna najemniška vojska
 - razvejen in vdan državni aparat
 - davki
- njegova oblast postajala absolutna (lat. absolutus – ločen) oz. neomejena;
ABSOLUTIZEM = oblika vladanja, v kateri ima vladar v svoji monarhiji absolutno oblast

Značilnosti absolutistične države

- vladanje so v celoti prevzeli **vladarji** ter njihov **vojaški** in **uradniški aparat**
 - o vladnih poslih odločali sami, redko to prepuščali svojim svetovalcem
 - v prepričanju, da so vladarjevi interesi hkrati tudi državni interesi in obratno
 - skrbeli za blaginjo v državi + odločali tudi kaj je ta blaginja

- vzpostavitev **CENTRALIZIRANE UPRAVE**

- uradniški aparat
 - oziral se je samo na monarha
 - finančne potrebe absolutistične države so nenehno rasle → aparat je moral v vladarjevem imenu utrditi davčni sistem + spodbujati gospodarstvo, da je bil dotok finančnih sredstev v državno blagajno čedalje večji
- **IZVAJANJE GOSPODARSKE POLITIKE**
 - temeljila na denarnem gospodarstvu, trgovini in obrtni proizvodnji
 - omogočeno pridobivanje sredstev z obdavčitvijo gospodarstva
 - namen: rast sredstev v vladarjevi zakladnici
 - zanemarjanje poljedelstva in drobne obrti
- VLADAR: prej bil senior visokemu plemstvu, sedaj postajal **poosebitev države**
- PLEMSTVO:
 - ohranilo privilegiran družbeni in gospodarski položaj
 - izgubilo politični vpliv + vpliv na vladarja in njegove odločitve
- ABSOLUTISTIČNA DRŽAVA:
 - na zunanjepolitičnem področju: **napadalna in ekspanzivna država** (vladar se je lahko kot poosebitev države izkazoval prek vojaških in zunanjepolitičnih uspehov)
 - večanje ozemlja in odvisnost sosednjih držav
 - prinašanje prihodkov
 - hkrati pa tudi novih (vojaških in drugih) izdatkov
 - problemi:
 - čedalje večje zadolževanje
 - položaj prebivalstva (predvsem nižjih slojev, na podeželju in v majhnih obrtnih delavnicah) postajal čedalje težji
 - gospodarska politika zanemarjala razvoj poljedelstva in drobne obrti

*UČB, 57 – teoretična utemeljitev absolutizma

- utemeljitelj absolutizma: *Thomas Hobbes*
- delo *Leviatan*
 - * razglabljal o suverenosti in razvoju države
 - * vsemogočno državo primerjal z biblično morsko pošastjo – leviatanom
 - * na čelu države suveren monarh, ki ga ne vežejo nikakršne pogodbe – neomejena oblast, ki se razteza na vse 3 veje oblasti (zakonodajna, izvršilna in sodstvo)

14. FRANCIJA – ZGLED ABSOLUTISTIČNE DRŽAVE

- Francija – **zglede absolutistične države v času vlade kralja Ludvika XIV.** (zglede absolutističnega vladarja)
- l. 987: karolinška dinastija na ozemlju današnje Francije izumre → **nova dinastija: Kapetingi** (ime po začetniku, Hugu Capetu)
 - kraljeva oblast je bila šibka – dedna posest se je razprostirala na majhnem ozemlju (ob Seni in Loari, z mestoma Pariz in Orleans)
 - v drugih pokrajinah: vladali visoki fevdalci
 - kapetingško kraljevo oblast so ogrožali angleški kralji iz dinastije Plantagenet (velika posest v Franciji in odlične rodbinske zveze)
 - Kapetingom uspe Angleže izriniti → vpliv centralne oblasti v kraljestvu je rasel
- oblast v 13. stol. utrdita kralja Filip II. Avgust in Ludvik IX. Sveti → Francija se je začela razvijati v največje in gospodarsko najtrdnjše kraljestvo evropskega zahoda

- * Ludvik IX. organiziral VII. križarski pohod (v Egiptu ga zajamejo), pozneje še križarsko vojno proti Arabcem v Tunisu (tam umre) → zaradi izjemne predanosti veri so ga v 13. stoletju razglasili za svetnika
- **Pariz** – prestolnica francoskih kraljev – postane **velemesto s 200.000 prebivalci**
 - pariška univerza (ustanovljena 12. stol.) → mesto postane tudi središče srednjeveškega evropskega znanja
- ob izteku 13. stol.: **Filip IV. Lepi** – okrepi Francijo tudi proti papeštvu: **papeški dvor se iz Rima preseli v Francijo, v Avignon**
- **100-letna vojna z Anglijo** (od sredine 14. stol. – sredine 15. stol) – U, 58
 - ključna vzroka: spora v zvezi s pravico do francoskega kraljevkega položaja + nadoblastjo nad Gaskonjo
 - do 30 let 15. stoletja: sreča na strani Angležev, kasneje v prid Francozom
 - * Ivana (Jean d'Arc), hči bogatega kmeta, z verskimi videnji o francoski zmagi opogumila Francoze v odločilen boj za mesto Orleans (kasneje ji sodijo kot čarovnici, jo sežgejo, po smrti jo cerkev razglasi za svetnico Ivano Orleansko)
 - vojna se konča l. 1453 → Francozi zavzamejo Bordeaux (Angleži so se takrat tudi ukvarjali z državljansko vojno, »vojno dveh rož«)
 - francoski kraljevi položaj se z vojno utrdi – staro visoko plemstvo je v vojni skoraj izginilo, Angleži pa več niso bili nevarni
- po vojni poleg utrjene centralistične oblasti v Franciji uvedeni tudi stalni davki
 - oboje pride prav v 16. stoletju – Francija se je kot evropska velesila vpletavala v razmere v Italiji + v Franciji se začnejo versko motivirane vojne
- vojne in razkošno dvorno življenje zahtevajo nova sredstva in poslušnost vseh kraljevih podanikov
- **absolutistični model vlade** sta v Francijo vpeljala **kardinal Richelieu**, prvi minister Ludvika XIII., in njegov naslednik na tem položaju, **kardinal Mazarin**
 - med mladoletnostjo Ludvika XIV. je imel vplivni kardinal v državi vso oblast

Ludvik XIV. – SONČNI KRALJ

*U, 59 – vir; opis Ludvika XIV. (1638 – 1715)

- **Ludvik XIV.** – oblast prevzame po Mazarinovi smrti
- njegovi nazori, kako vladati – izhajali iz predstave o sebi kot vladarju po »božji milosti« (je božji namestnik, od svojih podanikov pričakuje poslušnost in vdanost)
- svoj kraljevski položaj simbolizira s soncem → **»sončni kralj«**
 - Sonce = edinstveno, drugim daje tako svetlobo kot toploto
- med svojim dolgoletnim vladanjem: odpravljaj omejitve svoji oblasti
 - l. 1673 ukazal naj parlament vse njegove odloke sprejme takoj, brez ugovorov
 - državno upravo je reorganiziral skladno s potrebami centralne oblasti
 - dal je kodificirati pravo (urediti posamične pravne določbe v eno zbirko) in urediti finance
- njegov poglavitni finančni in gospodarski strokovnjak: **Jean-Baptiste Colbert** – težka sledil vladarjevim finančnim potrebam
- Ludvik XIV. finančno stabilnost države načeno s številnimi (večinoma neuspešnimi) vojaškimi pohodi + z izjemno velikim in razkošnim dvorom
- ob smrti: država v velikih dolgovih in z neurejenim finančnim sistemom
- njegovi nasledniki državo še bolj zadolžijo → breme najbolj občuti revno podeželsko in mestno prebivalstvo → napetosti v Franciji v 18. stoletju so se nenehno krepile, prav tako tudi sovražstvo do kraljevega dvora in do vsega, kar je spominjalo na absolutistično državo

*U, 60: v pariškem parlamentu (najvišjem sodišču Francije), v 18. stol. – zbrala plemiška opozicija proti monarhovi samovolji → l. 1715 pridobijo remonstracijsko pravico (pravico ugovora); v času Ludvika XV.

*U, 60: na kraljevem dvoru v Versaillesu prebivalo na 1000 plemičev (sami financirali bivanje)

- * prebivanje bilo drago, bili odvisni od vladarja in njegove naklonjenosti;
- * s slovesnostmi in s strogim in zahtevnim dvornim ceremonialom je vladar utrjeval kult vseмогоčnega vladarja
- * na sliki: ples v maskotah v Zrcalni dvorani l. 1745

* + 2 vira

15. RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM

- **absolutizem** se je v 18. stoletju pod vplivom vodilnih miselnih tokov in družbenih teorij začel spreminjati
 - sicer sama absolutistična vlada ostane nedotaknjena, vladarji vladajo avtokratično
 - vendar se začnejo podrežati pravu in urejenemu položaju svojih podanikov
 - svojo vlogo v državi so videli drugače kot predhodniki v 17. stoletju
 - sebe in svojih koristi niso več povsem enačili z državo in njenimi koristmi
 - smoter svojega vladanja so videli v večanju blaginje države kot skupnosti svojih podanikov
 - **vladarji naj bi se podrežali državnim koristim in državni blaginji, bili so »prvi služabniki« države**
- RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM
 - v evropskih državah imel različne oblike glede na politične, gospodarske in verske razmere v njih
 - razsvetljeni absolutisti: vladarji Prusije, Rusije, Švedske in Habsburške monarhije

Prusija – majhna kneževina postane vplivna absolutistična država

*U, 62 – zemljevid – PRUSIJA

- sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti = v 17. stoletju ohlapna državna zveza več kot 300 različnih enot – ena od njih: Prusija
 - njen vzpon se začne v 17. stoletju
 - trdna notranja organizacija – vladarju je uspelo zlomiti moč stanov in vzpostaviti močno vojsko s strogo disciplino (eno največjih v Evropi kljub maloštevilnemu prebivalstvu)
 - vladar politično oslabljenim stanovom dodelil številne privilegije → pripomogel k **vzponu zemljiškega plemstva – junkerjev**
 - življenje v državi: podrejeno vojaškim potrebam (2/3 državnih prihodkov namenjenih vzdrževanju in krepitvi vojske)
 - plemstvo: sprejemalo častniške službe (bile podlaga za odličen položaj na dvoru in v državi)
 - vladar si je s podeljevanjem vojaških služb pridobil poslušnost junkerjev
- absolutistični pruski kralj
 - ni imel sijajnega dvora, imel pa je sijajne vojaške akademije za mladeniče iz junkerskih vrst
 - svoje oblasti ni izvrševal s pomočjo raznih svetov kot absolutistični vladarji drugod, temveč s svojim kabinetom na podlagi ministrskih poročil
- l. 1740: pruski prestol zasede **FRIDERIK II. VELIKI**
 - zagret privrženec miselnih tokov
 - spremenil razmere v državi in državni upravi
 - odpravil je mučenje kot del zasliševanja
 - odpravil cenzuro tiska
 - uvedel versko toleranco
 - skrčil kraljeva lovišča za potrebe poljedelstva
 - v zunanji politiki se je ravnal po načelih, veljavnih za absolutistično vladanje:
 - napadel je Avstrijo (na prestolu mlada Marija Terezija)

- z vojnami je **pridobil z rudninami bogato Šlezijo** → po tej pridobitvi si je prizadeval za utrditev Prusije kot pomembne evropske države
- **Berlin** v njegovem času postal pomembna evropska prestolnica → velemesto in središče umetnosti ter znanosti

*U, 63 – koncert s flavto Friderika Velikega na dvorcu Sanssouci

ABSOLUTIZEM	RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM
kralj – absoluten vladar	kralj – prvi služabnik svoje države
vladar odloča o veri svojih podložnikov	svoboda veroizpovedi
ostre, hude kazni	omilitev kazenskega sistema
podložništvo in tlaka	omilitev tlake ali odprava podložništva
bogastvo države je v kapitalu (denar in žlahtne kovine)	bogastvo države je v zemlji in kmetijstvu
↓	↓
MERKANTILIZEM	FIZIOKRATIZEM
privilegij za plemstvo in cerkev	zmanjšanje vpliva plemstva in cerkve

Rusija – vladarsko zgledovanje po zahodnoevropskih oblikah vladanja

- moskovska kneževina se je v poznem srednjem veku otresla tatarske (mongolske) nadoblasti in v 15. stoletju močno povečala svoje ozemlje
- veliki knezi moskovske kneževine
 - v 15. stoletju utrdili centralno oblasti
 - omejili vpliv **ruskega visokega plemstva, bojarjev**
- **car Ivan IV. Grozni** (1533 – 1584)
 - meje svoje države razširil daleč na vzhod
 - proti plemstvu je nastopil z osebno stražo z nalogami tajne policije
 - uvedel je enoten zakonik
 - ustanovil številne centralne urade
 - vzdevek si je prislužil s krutostjo in nasiljem nad sodelavci in zaupniki, predvsem pa zaradi oboja svojega najstarejšega sina v nebrzdani jezi
 - hkrati bil pokrovitelj umetnosti
 - **carska trdnjava Kremelj** začela dobivati veličastno podobo, zgradili in okrasili so številne cerkve in samostane
- po izumrtju dinastije Rurikov → povzpne se dinastija Romanov, ki je **uvedla absolutizem** → njen poglavitni predstavnik je **car Peter I. Veliki** (1689 – 1725)
 - Rusijo hotel spremeniti v velesilo, ki bi lahko po svoji gospodarski in vojaški moči bila kos vsem drugim evropskim silam, zlasti pa osmanskemu imperiju
 - pot po evropskih dvorih in mornariških središčih – pridobi si znanje za želene spremembe
 - l. 1703 ustanovi **novo rusko prestolnico – St. Peterburg**
 - začne graditi številno in močno oboroženo vojaško mornarico (z njo je Švedsko izrinil s položaja edine velike pomorske sile v Baltiku)
 - številni neuspešni vojni pohodi, zahtevali veliko žrtev – vseeno je Rusija pokazala, da je velika vojaška sila in želi krojiti usodo severne in vzhodne Evrope

*U, 64 – osovraženo rezanje brad – poskus evropeiziranja Rusije

*U, 64 – vedenje ruskega plemstva

*U, 64 – ustanovitev St. Peterburga – Peter dokazal, da je njegova držala evropska in ima prestolnico s povsem evropskim videzom (cesarska palača Zimski dvorec)

- Peter I. Veliki je uvedel številne nepriljubljene ukrepe:
 - reorganiziral mornarico in upravo po švedskem vzoru, kopensko vojsko pa po pruskem vzoru

- uvedel julijanski koledar
 - evropski način oblačenja in visokemu plemstvu je vsilil evropski osebni videz (britje); prebivalstvo čutilo kot globoko žalitev
 - državo razdelil na velike enote državne uprave – **gubernije** (nato delile na province in okrožja)
- bremena centralizirane države zoper prenašalo revno kmečko prebivalstvo
- zemljiški gospodje so jih imeli povsem v oblasti
 - njihov položaj brezpraven
 - visoki davki → revščina
- **Katarina II. Velika** (1762 – 1796)
- najvidnejša predstavnica razsvetljenega absolutizma v Rusiji v 18. stoletju
 - nemška princesa, poročena z ruskim carjem Petrom III. (bil žrtev zarote, na prestolu ga je nasledila izobražena žena, vneta pripadnica razsvetljenstva)
 - skupaj z ruskimi generali (ki so ji omogočili vzpon na prestol) izvajala osvajalno zunanjo politiko
 - Rusija takrat sodelovala z Avstrijo in Prusijo pri delitvi Poljske
 - pisala z evropskimi izobraženci (Voltaire in Diderot)
 - obsojala ljudsko nevednost, zagovarjala prosveto in kulturo → kljub temu se je položaj večine ruskega prebivalstva med njenim vladanjem slabšal
 - davčne potrebe absolutistične države bile prevelike za zmožnosti zaostale, večinoma poljedelske države
 - kmetje so se upirali → **upor Jemeljana Ivanoviča Pugačova** (1773 – 1774) – upor so zatrli
 - Katarina Velika je skrbela za razvoj rudarstva, trgovine in manufaktur (kljub temu Rusija gospodarsko in družbeno zaostajala za državami, po katerih se je zgledovala)
 - izdelana podoba carice kot razsvetljene vladarice
 - doma si jo je prislužila s številnimi zunanjepolitičnimi in vojaškimi uspehi (Rusija povečala ozemlje)
 - v tujini utrdila s podporo ruski znanosti in umetnosti
 - ustanovitev **akademije znanosti** v prestolnici St. Peterburgu, v Moskvi pa **univerzo**
 - ruski učenjaki in umetniki spadali v sam vrh evropskega znanstvenega in umetniškega ustvarjanja

*U, 65 – Katarina Velika + zanimivost (»Potemkinova vas«)